

**Кримінальна відповідальність
за умисне вбивство, поєднане
із зґвалтуванням або
сексуальним насильством**

Монографію присвячено удосконаленню теоретичних положень кримінального права в частині кримінальної відповідальності за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством, та створенню удосконаленої конструкції норм, що встановлюють відповідальність за цей злочин, а також розробленню рекомендацій щодо вдосконалення відповідного законодавства й практики його застосування.

Подано історико-правовий нарис розвитку та сучасного стану законодавства про кримінальну відповідальність за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством. Визначено підстави і принципи криміналізації умисного вбивства, поєданого із зґвалтуванням або сексуальним насильством.

Висвітлено зарубіжний досвід правового регулювання відповідальності за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством, об'єктивні та суб'єктивні ознаки досліджуваного злочину.

Для науковців, викладачів, докторантів, ад'юнктів і аспірантів, курсантів, студентів та слухачів юридичних закладів вищої освіти, працівників прокуратури, Національної поліції та Служби безпеки України, адвокатів і суддів, усіх тих, кого цікавлять юридична наука та правоохоронна практика.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК ТА СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО, ПОЄДНАНЕ ІЗ ЗГВАЛТУВАННЯМ АБО СЕКСУАЛЬНИМ НАСИЛЬСТВОМ	10
1.1. Історико-правовий нарис розвитку та сучасний стан законодавства про кримінальну відповідальність за умисне вбивство, поєднане із згвалтуванням або сексуальним насильством	10
1.2. Підстави та принципи криміналізації умисного вбивства, поєднаного із згвалтуванням або сексуальним насильством ..	24
1.3. Зарубіжний досвід правового регулювання відповідальності за умисне вбивство, поєднане із згвалтуванням або сексуальним насильством ..	61
Висновки до розділу 1	100
Розділ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ УМИСНОГО ВБИВСТВА, ПОЄДНАНОГО ІЗ ЗГВАЛТУВАННЯМ АБО СЕКСУАЛЬНИМ НАСИЛЬСТВОМ	103
2.1. Об'єкт умисного вбивства, поєднаного із згвалтуванням або сексуальним насильством	103
2.2. Об'єктивна сторона умисного вбивства, поєднаного із згвалтуванням або сексуальним насильством	118
Висновки до розділу 2	132
Розділ 3. СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ УМИСНОГО ВБИВСТВА, ПОЄДНАНОГО ІЗ ЗГВАЛТУВАННЯМ АБО СЕКСУАЛЬНИМ НАСИЛЬСТВОМ	134
3.1. Суб'єкт умисного вбивства, поєднаного із згвалтуванням або сексуальним насильством	134
3.2. Суб'єктивна сторона умисного вбивства, поєднаного із згвалтуванням або сексуальним насильством	142
Висновки до розділу 3	152
ВИСНОВКИ	153
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	157

ВСТУП

У статті 3 Конституції України життя людини проголошено найвищою соціальною цінністю в державі. Звичайно, це положення Основного Закону знайшло своє відображення в Кримінальному кодексі (КК) України, у якому за позбавлення життя передбачено найсуворіший вид покарання – довічне позбавлення волі. На жаль, умисне вбивство досить часто супроводжується різними обставинами, що дістали назву обтяжуючих. До таких належить, зокрема, умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством (п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України), що до цього часу не має однозначного тлумачення ні в науці кримінального права, ні в слідчій та судовій практиці.

Це зумовлено також напрацюванням наукового обґрунтування спроби приєднання України до цивілізованого світу в частині кримінально-правової охорони статевої свободи та недоторканності людини. 06 грудня 2017 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Лише 20 червня 2022 р. зазначену Стамбульську конвенцію було ратифіковано Верховною Радою України як одну з обов'язкових умов для вступу до Європейського Союзу. Робоча група з питань розвитку кримінального права в проєкті КК України не віднесла таку кваліфікуючу обставину до ознак складу злочину, що підвищують тяжкість вбивства на один чи декілька ступенів.

Злочини військовослужбовців росії проти мирного населення України ще більше актуалізували цю проблему, оскільки порушення законів і звичаїв війни, поєднане з умисним вбивством (ч. 2 ст. 438 КК України), вступає в конкуренцію з п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, не кажучи вже про те, що за вчинення окремих видів зґвалтування можливе довічне позбавлення волі.

Згідно з даними Офісу генерального прокурора України, у 2017 році обліковано 8 умисних вбивств, поєднаних із зґвалтуванням або сексуальним насильством, у 2018 році – 12, у 2019 році – 9, у 2020 році – 8, у 2021 році – 9, за 8 місяців 2022 року – 1. Дані Державної судової адміністрації України стосовно кількості засуджених за цей злочин навести важко, оскільки у відкритому доступі надано лише загальну кількість засуджених за ч. 2 ст. 115 України без зазначення пунктів. Ураховуючи незначну кількість облікованих досліджуваних умисних вбивств, з певним ступенем ймовірності можна припустити наявність такої самої кількості засуджених осіб за їх вчинення. Разом із тим засвідчується незначна поширеність умисних вбивств, поєднаних із зґвалтуванням або сексуальним насильством, що, на думку опитаних респондентів, викликано реально поодинокими фактами зазначених діянь.

Зауважимо, що проблема кримінально-правової охорони життя людини завжди була і буде актуальним напрямом досліджень учених. Серед авторів праць, в яких увагу приділено відповідальності за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством, варто назвати: Л.П. Брич, І.М. Гнатів, О.А. Гритенко, І.І. Давидович, Г.В. Дідківську, О.О. Дудорова, І.О. Зінченка, К.П. Задою, І.В. Козича, О.В. Крючкову, С.А. Мозоля, В.Ф. Примаченка, В.В. Шаблистого, О.Б. Шигоніна, В.Г. Хашева, Н.М. Ярмиш та ін.

Шишогін О.Б. у кандидатській дисертації «Умисне вбивство, поєднане зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом: кримінологічна характеристика та запобігання» (м. Харків, 2011) розробив пропозиції з удосконалення КК України та практики його застосування, проте це було зроблено на основі тогочасного законодавства, яке нині повністю змінено.

Праці цих та інших учених стали підґрунтям для написання монографії, проте вони лише фрагментарно стосуються відповідальності за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством. Водночас незначна поширеність досліджуваних умисних вбивств, їхня виняткова небезпечність, проблема кваліфікації (як одного чи кількох злочинів, умисне вбивство з метою задовольнити статеву пристрасть із трупом як п. 9 чи п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України) та відсутність комплексних досліджень у цій галузі зумовили вибір теми монографії.

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є вдосконалення кримінального права в частині відповідальності за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством, та напрацювання рекомендацій з практики застосування кримінального законодавства.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі *завдання*:

- здійснити історико-правовий аналіз розвитку та встановити сучасний стан законодавства про кримінальну відповідальність за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством;
- дослідити підстави та принципи криміналізації умисного вбивства, поєданого із зґвалтуванням або сексуальним насильством;
- розглянути зарубіжний досвід правового регулювання відповідальності за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством;
- здійснити юридичний аналіз п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України;
- сформулювати теоретичні та практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення норм кримінального законодавства в частині відповідальності за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони життя і здоров'я особи.

Предмет дослідження – кримінальна відповідальність за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством.

Методи дослідження. У монографії використано такі методи: *діалектичний метод*, що дозволив розглянути умисне вбивство, зґвалтування та сексуальне насильство їх взаємозв'язку як складений злочин та як самостійні злочини (розділи 1, 2); *метод історико-правового аналізу* – дослідження генези, розвитку та сучасного стану норм про відповідальність за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством (підрозділ 1.1); *юридично-технічний метод* – аналіз об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину, передбаченого п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України (розділ 2); *метод системного аналізу* – у ході аналізу змісту і сутності кримінально-правової охорони життя людини, внесення пропозицій щодо її модернізації (розділи 1, 2); *порівняльно-правовий метод* – під час вивчення зарубіжного досвіду

регламентації відповідальності за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством (підрозділ 1.3); *метод правового моделювання* – сприяв розробленню законодавчих пропозицій, зокрема щодо модернізації змісту ст. 115 КК України (розділи 1, 2); *статистичні методи* – у ході збору та дослідження емпіричної бази (розділи 1, 2).

Емпіричну базу монографії становлять: статистичні дані ДСА щодо кількості засуджених осіб за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, матеріали судових рішень за ст. 115 КК України, офіційна статистика Офісу Генерального прокурора України щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень та вручених повідомлень про підозру за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України, а також результати опитування 311 слідчих Національної поліції України, які проходили підвищення кваліфікації в Дніпропетровському державному університету внутрішніх справ з 2019 по 2022 рік і в цілому представляють усю країну.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що монографія є одним із перших комплексних досліджень питання відповідальності за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством. На основі здійсненої роботи сформульовано такі положення:

уперше:

– встановлено невідповідність Конституції України караності злочинів проти статевої свободи та недоторканності особи й кваліфікованих видів умисного вбивства, оскільки санкції ч. 6 ст. 152 та ч. 6 ст. 153 КК України передбачають покарання у вигляді позбавлення волі на строк п'ятнадцять років або довічне позбавлення волі, тоді як санкція ч. 2 ст. 115 КК України – від десяти до п'ятнадцяти років позбавлення волі або довічне позбавлення волі; урахувавши пріоритетність кримінально-правової охорони життя людини, запропоновано в санкції ч. 2 ст. 115 КК України передбачити покарання у вигляді позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі;

– на виконання положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильства щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами обґрунтовано доцільність внесення змін до п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України – умисне вбивство із сексуальних або гендерних мотивів, у тому числі під час збройних конфліктів;

удосконалено:

– доктринальне твердження про те, що сексуальний мотив вчинення умисного вбивства охоплює значно більше випадків таких посягань на життя людини;

– положення науки кримінального права з приводу того, що за наявності в КК України самостійної норми про відповідальність за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством, його потрібно розглядати як простий, а не складений злочин та кваліфікувати вчинені діяння за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України разом зі ст. 152 та 153 КК України;

набуло подальшого розвитку:

– положення щодо помилковості роз'яснення в абз. 2 п. 14 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи» – умисне вбивство з метою задовольнити статеву пристрасть з трупом *не може* тягнути відповідальність за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК як убивство, поєднане зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом (сексуальним насильством), оскільки такі діяння кваліфікують за п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені пропозиції та висновки можна використати у:

– *правотворчості* – для удосконалення чинного законодавства у сфері кримінально-правової охорони життя людини;

– *правозастосовній діяльності* – для удосконалення діяльності органів досудового розслідування та суду щодо кримінальних проваджень, порушених за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК України;

– *науковій роботі* – під час подальших досліджень проблеми кримінально-правової охорони життя людини;

– *освітньому процесі* – для здобувачів вищої освіти під час вивчення навчальних дисциплін: «Кримінальне право», «Актуальні проблеми застосування кримінального права», «Кваліфікація кримінальних правопорушень, підслідних Національній поліції».

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження особливостей кримінальної відповідальності за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством, обговорювалися на

засіданнях кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, де була підготовлена монографія. Основні висновки монографічного дослідження оприлюднено на таких науково-практичних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії матеріали» (м. Львів, 20–21 грудня 2019 р.); регіональний науково-практичний семінар «Наркобізнес: сучасні глобалізаційні процеси» (м. Дніпро, 28 лютого 2020 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародна та національна безпека: теоретичні та прикладні аспекти» (м. Дніпро, 12 березня 2021 р.).

Структура монографії. Монографія складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (174 найменування) та додатків. Загальний обсяг монографії становить 214 сторінок, із яких 178 сторінок – основний текст.

Розділ 1

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК
ТА СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО,
ПОЄДНАНЕ ІЗ ЗГВАЛТУВАННЯМ
АБО СЕКСУАЛЬНИМ НАСИЛЬСТВОМ**

**1.1. Історико-правовий нарис розвитку та сучасний стан
законодавства про кримінальну відповідальність
за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням
або сексуальним насильством**

Дослідження історико-правового розвитку та сучасного стану законодавства про кримінальну відповідальність за умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством, доцільно розпочати з думки Н.В. Єфремової, яка слушно зауважує, що розвиток України в новому тисячолітті як суверенної держави супроводжується пошуком оптимальної моделі суспільного поступу й напруженим осмисленням досвіду становлення української державності в її інституційному та ідеологічному вимірах. Проте, наголошує автор, це осмислення ускладнюється низкою суб'єктивних і об'єктивних чинників. До них, вважає Н.В. Єфремова, належать такі: багаторічний несуверенний розвиток українських земель, що висуває перед науковцями додаткові методологічні проблеми; історичне знаходження України в зоні впливів типологічно різних правових і політичних культур; домінування в українській науці історії права підходів, що виробили представники наукових шкіл сусідніх держав, які нерідко неадекватно тлумачать українські реалії, ігноруючи їхні особливості або

маючи на меті певні політичні цілі; тривалий методологічний застій та ідеологічна цензура в українській історії права в радянський період, недостатній обсяг опублікованого документального матеріалу. Зважаючи на це, зауважує автор, вивчення історії держави і права України має величезне значення, насамперед тому, що сприяє усвідомленню складного, багатогранного і часто суперечливого нашого історичного минулого, зокрема державотворення. На думку Н.В. Єфремової, на сучасному етапі розвитку України значно зростає потреба у вивченні історії українського права, оскільки воно є засобом забезпечення справедливості, прав і свобод людини та інтересів нації. Право є частиною духовної культури українського народу, тому вивчення історії його розвитку має сприяти підвищенню рівня правосвідомості як частини самосвідомості народу [52, с. 3].

Крім того, П.П. Черепій наголошує, що питання історичного розвитку кримінального законодавства у сучасних умовах розбудови української держави не може залишатися поза увагою науковців і практиків. Значний інтерес становить інститут відповідальності за умисне вбивство, адже історичний аналіз кримінального законодавства у визначеній частині дасть можливість відслідкувати в різні історичні періоди міру відповідальності за різні прояви жорстокої поведінки під час вчинення умисного вбивства та врахувати відповідні тенденції під час внесення пропозицій до чинного кримінального законодавства [161, с. 12].

Отже, звернемося до писемних джерел права, якими керувалися наші предки з періоду становлення українських земель до нашого часу.

У якнайширшому розумінні джерело права – це засіб існування й вияву правових норм як певних установок у поведінці людей, що характеризуються владністю і підтримуються державним примусом. Джерела права невіддільні від поняття юридичної норми. Вони є формою вираження правових норм. Джерела права завжди є більш-менш визначеними [57, с. 64].

Переконані, що не зробимо помилку, якщо зазначимо, що однією із найвидатніших пам'яток українського законодавства визнається Руська Правда.

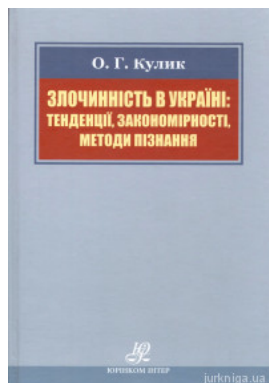
На тому, що вінцем давньоруського права є саме кодифікований юридичний збірник Руська Правда (термін «правда» тут означає закон)

наголошував і видатний історик В.М. Іванов. Оригінал Руської Правди не зберігся, і вона дійшла до нас у 106 списках (дехто з дослідників називає іншу кількість списків – близько 300) – у літописах та юридичних збірниках XIII–XVII ст. Списки мають назви або за місцем їх знаходження (Синодальний – у бібліотеці Синоду, Академічний – у бібліотеці Академії наук, Троїцький – у Троїцько-Сергієвій лаврі), або за прізвиськом осіб, які їх знаходили (Карамзінський, Татищевський та ін.). Ці списки поділяють на три редакції – коротку, розширену та скорочену з розширеної. Ба більше, продовжує науковець, найдавнішою є Коротка редакція Руської Правди, яка відображає державну організацію і давньоруське право періоду становлення феодального ладу. Вона складається з: Правди Ярослава (1–18 ст.), Правди Ярославичів (19–41 ст.), Pokону-вирного (ст. 42), Уроку мостникам (ст. 43). Вважають, зазначає В.М. Іванов, що Правда Ярослава з'явилась у 10–30-ті роки XI ст. (за деякими даними – близько 1016 р., після повстання у Новгороді; за іншими – за часів боротьби за престол між Ярославом та його братом Святополком у 1015–1019 рр.). Вона регулювала суспільні відносини ранньофеодального періоду. У Правді Ярослава подано найдавнішу норму ще з додержавного періоду про порядок здійснення кровної помсти (ст. 1). Предметом правового захисту є життя і тілесна недоторканність феодалів та князівських дружинників; вона регулює питання власності, володіння, спадкоємства. Чітко простежується специфіка феодального права як права привілею панівних станів [57, с. 69–70].

Отже, розпочинаючи з XI ст. на теренах нашої Батьківщини вже знаходяться рукописні пам'ятки, які регулювали відносини, щодо охорони життя та здоров'я. Так, про умисне вбивство в Руській Правді йдеться в п. 3 «Про вбивство», де зазначено: якщо уб'ють княжого мужа під час розбою, а вбивцю не шукають, то платити верву 80 гривень тій верві, в якій голова убитого лежить, а коли простолюдин, то 40 гривень. Коли якась верв починає платити дику віру, то кілька років оплачує ту провину, оскільки платять за незнайденого злочинця.

Якщо злочинець із їхньої верви, і в ній було дано волю злочинцеві, то як співучасники мають помагати злочинцю, оплачуючи дику випу. Але сплатити їм в цілому 40 гривень, а за злочинство те самому злочинцю заплатити із 40 гривень свою частку від сплати дружини. Якщо

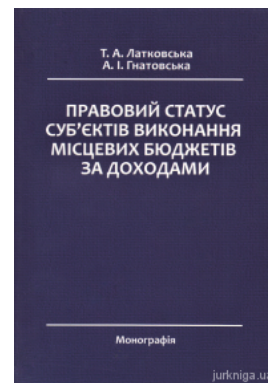
Книги, які можуть вас зацікавити

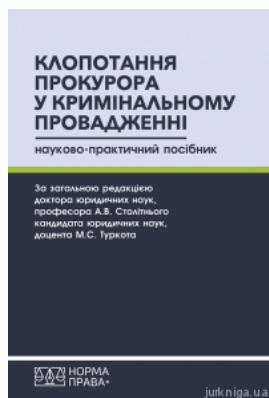
Злочинність в Україні:
тенденції,
закономірності, методи
пізнання

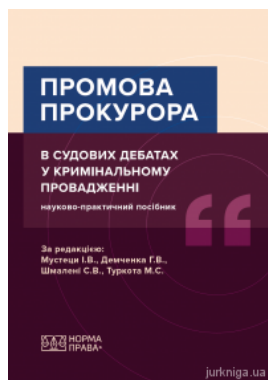
Роздуми про сучасні
правові реалії

Правовий статус
суб'єктів виконання
місцевих бюджетів за
доходами

Клопотання прокурора
у кримінальному
провадженні.
Науково-практичний
посібник

Промова прокурора в
судових дебатах у
кримінальному
провадженні

Суспільна мораль та
антропологія в Україні:
кримінально-правовий
дискурс

Перейти до галузі права
Кримінальне право та процес

[Перейти на сайт →](#)